

20

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות חורגית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו נ ב פ ר ש ת ה ש ב ר ע
ע ר ו כ י מ ב י ד י כ ח מ ה ל י ב ו ב י צ
ש ב ת ה ע ש ר י מ

דיושלה (תשכ"א)

א. י"ג: ויעל מעליו אלוהים במקום אשר דבר אתו
י"ד: ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו.

רש"י: ד"ה במקום אשר דבר אתו: איני יודע מה מלמדנו.

רד"ק: ד"ה ויצב יעקב מצבה: אמר פעם אחרת "במקום אשר דבר אתו", להודיע כי יעקב
אבינו הבין וידע, כי המקום ההוא נבחר לנבואה.
ואע"פ שבראשונה אמר כן: (כ"ח י"ז) "אין זה כי אם בית אלוהים", עתה
התאמת אצלו יותר, שבזה לו הנבואה באותו מקום עצמו.

ספורנו: י"ג: ד"ה במקום אשר דבר אתו: בצאתו ללכת לחרן, באותו המלון עצמו היה
הדבור שם. וירא אליו אלוהים ושם נסתלק. ולפיכך הציב מצבה באותו המקום
בעצמו.

(1) לאיזה פסוק מכוונים דברי רש"י, לפסוק י"ג או לפסוק י"ד?
(ברש"י חוצאת ברלינר "זכור לאברהם" הציון הוא פסוק י"ג, בחומש מחוקקי
יהודה, ובחומש מלבי"ם ובמקראות גדולות וילנא ראזנקרנץ ושריפטזר - הציון
הוא פסוק י"ד).

(2א) לדברי רש"י מעיר בעל גור ארית: נתימה לי מאד ולמה אינו יודע מה מלמדנו,
דהרי משמע דהמקום ההוא מיוחד, דהא קרא שם המקום אשר דבר אתו "אל בית אל",
ולא תמצא זה בשום מקום, אע"ג שדבר עם אברהם ועם יצחק לא קרא שם למקום חוץ
מיעקב שקרא שם למקום, מוכיח כי ידע יעקב בקדושת המקום ולפיכך נאמר "במקום
אשר דבר אתו" - אם כך מפיר ידענו מה מלמדנו.

התוכל למצוא סיבה למה לא יושב רש"י את מקומנו בדרך זו?

ב. י"ד: ויצב יעקב מצבה.

ספרי (דברים ט"ז כ"ב) "ולא תקים לך מצבה אשר שבא ה' אלוהיך. אין לי אלא מצבה -
בשרה וע"ז מניין (שאף היא שבואה לה)? ודין הוא (-קל וחומר) ומה מצבה שאחובה לאבות
שבואה לבנים, אשרה ועבודה זרה שבואה לאבות אינו דין שתהא שבואה לבנים?

רמב"ן בר' כ"ח י"ח וישט אותה מצבה:

כבר פירשו. רבותינו התפרש שבין המצבה למזבח, שהמצבה אבן אחת והמזבח אבנים הרבה.
ונראה עוד שהמצבה תיעשה לבסוף עליה נטף יין וליצוק עליה שמן - לא לעולה ולא
לזבח. והמזבח להעלות עליו עולות ושלמים, ונבואט לארץ באסרה עליהם המצבה מפני
ששמו אותם הכנענים להם לחוק יותר מן המזבחות, אף על פי שכתוב בהם (שופטים
ב', ב') "אח מזבחותיהם תחוצון", או שלא רצה לאסור הכל וחטאיה המזבח מראוי
לניסוך ולקרבת.

ר' ש"ר הירש בר' כ"ח י"ח וישט אותה מצבה

ל"ג כ': ויצב שם מזבח

מצבה שאינה עשויה בידי בני אדם, אלא שהיא אבן אחת במצבה הטבעי, מעטי ה',
מתאימה לשמט אבן זכרון לחסדי ה' אשר עשה עם בני אדם, לכן היתה "אחובה לאבות",
כי מתפקידם היה בראש וראשונה להכיר את בוראם ולהודיע שמו בעולם כמי שפועל
פעולותיו במע ובחיסטוריה.
עניין לא ניתנה תורה ולא גדרש מאת האדם לתת כל חייו - חיי הפרט וחיי הכלל -
להגשמת רצון הבורא. לכן היה מקום גם למצבה - סמל מעטי ה' עם בני אדם, ועל
ידה גם למזבח - סמל הקרבת ימות האדם ומעטיו לרצון הבורא.
בהחלום לזה היתה המצבה מקום הסכת הנסכים, המביעים חכרה בטובה שתרעיו ה'
במתנותיו לאדם, והמצבה היה מקום הקרבת הקרבנות, המביעים מסירת נפש כל חילוף.
ואולם משניתנה תורה, לא רק בסוגה המצבה אחר, אלא במלמה כליל, בכללה כולה
במצבה. תהיה לה' על חיינו המסורים בידו ועל נשמותינו הנקודות לו ועל נסיו
שבכל יום עמנו - היא המצבה - בנפרד מן סיוות רצונו - שחוא "המצבה" - באסרה
משעבוד כל חיינו הפנימיים והחיצוניים לעשות רצונו - שחוא "המצבה" - באסרה
כליל. כי לא ירצה ה' עוד שנכיר שמו במעטיו וחסדיו עם בני אדם, אלא במעטיו
אנו לפניו, ולא ירצה שנכירחו כמי שהודו על שמם וארץ בלבד, אלא כמי ששלמונו
במעטיו בני אדם.

ואין רצונו שיהיו מעטיו תוצאה מוחנית ממאורעות חיינו הבאים עלינו, אלא שיהיו
חיינו, הטוב והרע, כל המוצאות אורחנו, תולדה של מעטיו לפניו, על פי מוצא
פיו ורצונו.

לכן באסרע המצבה, והמזבח הוא מעתה המיועד לעולה למחבה, לזבח ולנסכים, וזו מטעמים: ממנו בני-אדם, אשר יגמלו את רצון ה' שהתגלה בתורתו, יהפכו את הארץ להרצל, והאט את הוקד על המזבח והיא אס' דת המאירה על פני הארץ. בהציבו מזבח, כלומר בהקיעו מזבח כמצבה, כאבן זכרון טמל בכך את המטפה. אומה זו הסתפק בכך לקבל כל הבא עליה, מסורה ויגונה טאת ה' בברכה על הרעה כטנו וחברין על המטפה, אלא היא תועבד את כל הבא עליה, את כל המוצאות אותה עלי אדמות למיחרס רצונו של ה'. על אדמה זו יהיה הבנין אשר תקיף האומה בכל ערש מחייה הצבוריים והפרטיים אבן מצבה להתגלות ה'. ה' ורצונו יתגלה מתוך מעשי בני-אדם,

הרב א"י קוק זצ"ל: אגרות ראיה (הוצ. ראשונה ע. 190) במכתב מ"ג סבת תרע"ו:

ראינו שמצבה היתה אהובה בימי האבות ובמבאה אחר כך לגמרי, בלא שום היחור זמני. מהו וזכרן מצבה ביאר הרמב"ם בהלכות ע"ז, וזהו בנין שמתקבצים לעבודה סביבו. וראוי להתבונן על הקו המבדיל בין מרכז שמתקבצים לעבודה סביבו, שנתרחק, ובין בנין שמתקבצים לעבודה בתוכו, חשואר אהוב. הנה במסכת ט"ח, ע"א אמרו חז"ל: "מאי דכתיב (ישעיה ב' ג') : "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל שב ה' אל בית אלהי יעקב?" - לא כאברהם שקראו 'חר' (בראשית כ"ב י"ד) ולא כיצחק שקראו 'עדה' (שם כ"ד, ט"ג) אלא כיצחק שקראו 'בית' (שם כ"ח י"ז). ביאר הדבר, כי מראש אטמה, כשהחל איתן האזרחי (אברהם) לקרא בשם ה', הלא לא היתה הקריאה מפורשת בדרך עבודה מיוחדת והלכותיו (כוונתו לעבודת ה') על פני מתן תורה, בשרו היות עצות, חוקים ומשפטים המיוסדים דרכי אדם בכל פעולה הבעשית, בכל חסדי החיים, כי אנו להפנות את הלבבות בכלל לטת ה' אל עולט קונה ומיט וארץ. וטגנון זה אינו מניח הבדל בין עט לעט וכל באי עולט יוכלו יחד להתקבץ לעבוד את ה', וזאת היא הוראת ה' מ צ ב ה, בקונה מקודשת מרכוזה, שחלל מתקבצים לעבודה סביבה באין הבדלה. אבל טעם כזה הוא רק טעם של הכשרה. מגמתה העליונה היא, שחבאו לעולט אותה הסגולה של העבודה הרצויה, והטודות ברוח ה' ומיוחדת לישראל, עט סגולה, ולזאת הסגולה אין כל באי עולט ראויים להשתתף בטורה. ויעקב כאשר ראה את הסגולה המיוחדת, העמידה להפיע מזרע ברוך ה' אשר יפרח ממנו, אשר אז: "והאבן הזאת אחר טמתי מצבה" - לא תחיה עוד מצבה חופשית, שהעבודה תהיה מוכנה סביבה בלא הבדלת מוויצות, מי אם "יהיה בית אלוהים", בית מיוחד מוקף מחיצות, טרק הראויים לו יכולים לבוא אליו. וכל העמים אין להם עדיין שום מושג איזו תועלת יש בכל אותה הערמיות המסודרת, בכל אותם גופי הלכות של תורה ומצוותיה, שישראל הצמיזים בחם בכל מעשיהם...

אבל אין על פי שבזמן הזה עדיין לא זרח האור ולא הוכר הכוח החי העליון מהרפעה העליונה המברכה אשר לחלק יעקב בגופי תורתו המיוחדת לו, העולה על הכללות של הקריאה "בשם ה' אל עולט" בכטה מעלות, לעתיד לבוא, כטיראו כל באי עולט מה פעלו אלה החוקים והמשפטים, הדקדוקים וגופי ההלכות על אומה זו הנפלאה, שבהקיימה בבסיס נסיון; רצצה ופרחה בקדושתה המיוחדת גוף בימי עוביה ומרודה וזכותה לאורה גדולה בעת תבוא התגלות צדקתה וכבודתה, יאמרו כולט: מעתה נדע שלא די לנו באותה ההכללה של קריאה בשם ה' לבד, במסג האמונה הערט, אשר חטבונו אותו למספיק לכל התפקידים והנמתיים, אלא צריכים אנו לעלות אל הר ה' הקורא בכללות לקדושת אמונה ה' והכרתו בכלל, למען תבוא אל הבית פנימה, "אל בית אלהי עולט".

לא נסתפק עוד בהכרת כללית במושגים כלליים הראינו כבר טאינע מספיקים להאיר את הסגולה העליונה בעולט ולבסס את האגדות על בסיס יסודי, כי אנו נטוב לאמר זנחנו, ואבן מאסנו מוכרה להיות לראש פינה, והט הט הלימודים הפרטיים, שהט נחלת יעקב המיוחדת לעד, ובקט מהט רמינה למתן העולט והאדט הלקט בכל ערכיו. "ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו".

(1) מה הטאלה העומדת בפני חלשת?

(2xx) מה ההבדל בין יטוביהט?

(3) לאיזה פסוק בתורה רומזין דברי הרב: "יאמר כולט מעתה נדע שלא די לנו..."

(4) למה יכון הרב במארו "ואבן מאסנו מוכרה להיות..." מהי האבן?

(5) מה הקט בל"ג כ' טאותו מנסה הירט לייטב?

ג. י"ד ויצב יעקב מצבה

ראב"ע ויתכן להיות פירוש "ויצב" וכבר הציב בפעם הראשונה, או עט כן פעם שנית, והראשון קרוב אלי.

(1 xx) מה קשה לו?

(2 xx) למה נראה לו הראשון יותר?

(3 xx) הטוח לדבריו כאן את דברי רש"י י"ג ד'

ד"ה אשר עטח חז ברשונה ויקרא טט:

ואטר קרא טט בשם ה'.

רגט יט לומר "ויקרא טט עטט בשם ה'".

מנו אפטרות לטני פרוטט

הסבר מדוע אין רש"י רואה גם כמי טרואה אותה הראב"ע במקומו?